

Michael Grenfell (ed.). (2013). Pierre Bourdieu: Key Concepts, Durham: Acumen Publishing Limited.

Osman KOCAAGA¹

Makale Türü

Kitap İncelemesi

Başvuru Tarihi

11.09.2023

Kabul Tarihi

19.09.2023

Bourdieu'nün külliyyatı içerisinde tüm kavramlarının istisnasız bir biçimde derinlemesine bir biçimde ele alındığı bu kitapta Grenfell'in (edit.) kitabın ardındaki izlekleri, amaçları ve yöntemleri tanıttığı kısımda yazdıkları bir bütün olarak Bourdieu üzerine bu girişimin ardındaki dinamikleri anlamamıza yardımcı olmaktadır. Başlığın da işaret ettiği üzere kitap Bourdieu'nün pratik teorisinin asli bileşenlerini oluşturan her bir kavramın öncelikle nasıl tanımlandığını, Bourdieu'nün ise arka planı ve tarihiyle birlikte bu kavramları nasıl kullandığını inceliyor. Yazarlar bu bağlamda Bourdieu'nün önceki düşünürlerden farklı olarak kendi kullanımının ne tarz farklılıklar içerdiklerini araştırıyor. Yalnızca teorik olmaktan oldukça uzak bir biçimde bütün eserlerinden hareketle Bourdieu'nün ilgili kavramı ne zaman ve nerede kullandığının izini sürüyor. Tamamlayıcı bir biçimde diğer disiplinlerle olan ilişkisi içerisinde her bir kavramın Bourdieu'nün kariyeri boyunca nasıl geliştiğinin ardındaki nedenlere odaklanıyor. Son olarak ilgili kavramın diğer sosyal bilimler için de farklı araştırmalarda nasıl uyarlanabileceği ve uygulanabileceği tartışılıyor. (s. 3)

Bourdieu'nün biyografisi ve pratik teorisinin geliştirildiği arka plan olan ilk bölümde önde gelen iki uzmanın yazılarını görüyoruz. Grenfell kitabın geri kalanı için bir çerçeve oluşturması açısından Bourdieu'nün kişisel hayatını dönemin çağdaş Fransa'sında yaşanan gelişmeler ile entelektüel gelenek ile bir araya getiriyor. (ss. 11-25) Robbins ise pratik teorisini 1960'lardan başlayarak yorumlayıcı bir çerçeveden inceliyor. Bir "pratik teorisi" (theory of practice) olan Bourdieu'nün külliyyatının Habermas ve Althusser gibi düşünürlerin "teori ve pratik" (theory and practice) olarak sundukları yaklaşımların tam karşısında konumlandığını vurguluyor. Grenfell'e benzer bir biçimde Bourdieu'nün yaşamının erken dönemlerinde (1930-70 arası) yaşadıklarının teorisi üzerindeki etkilerine de yer veriliyor. Böylelikle geniş bir biyografik

1 Arş. Gör. Dr., Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, osman.kocaaga@klu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0689-8101

anlatı, tarihsel olarak kuramsal karşılaşmalar-karşıtlıklar ile bir araya getirilerek kavramların anlaşılabilirliği için bir temel oluşturuyor. (ss. 27-43)

Nesnelcilik ve öznelciliğin ötesinde başlıklı ikinci bölüm ise alan teorisinin iki ana bileşeni olan “alan” ve “habitus” kavramlarını tartışıyor. Habitusun pratiğin öznel boyutu olarak ele alındığı ilk kısımda Maton bu karmaşık ve hatta karşıtlıklarla dolu kavramın izini kitabın yukarıda bahsettiğim çerçevesinden hareketle geniş bir bağlama oturtarak inceliyor. (s. 49) Habitusun ne olduğuna dair kısa bir girişin ardından, dikotomileri (yapı-fail gibi) aşma bağlamında bu kavramın potansiyelleri inceleniyor. Habitusun diğer düşünürler tarafından nasıl kullanıldığına dair bir tarihsel anlatının ardından uygulamada habitusun kullanımına yer veriliyor. İzleyen alt kısımda Thomson ise oldukça incelikli bir alan kavramı analizine yer veriyor. Alanın (field) uzamla (space) ile benzerlik ve farklılıkları dikkat çekici bir ustalıkla vurgulanıyor. Bugüne kadar birçok araştırmada ampirik olarak tartışılan alanın sınırlarının tespiti, çok fazla alanın olması, alan içinde değişim, alanlar arası bağlantılar Bourdieu’nün çalışmalarından hareketle teorik düzeyde ve eleştirel olarak tartışılıyor. Thomson’ın tüm bu sorunların ardından belki de dikkat çektiği en önemli konu alanın diğer araştırmacılar tarafından Bourdieu’nün yaptığı gibi mikro ve makro göstergeleri (çoklu mütekalibiyet analizi tekniği örneğinde olduğu gibi) bir araya getirmekten ziyade tekil yönleriyle (mikro ya da makro) incelemeye yönündeki eğilimlerin varlığıdır. (s. 80) Bourdieu’nün yöntemsel totalite ya da holistik (bütüncül) bir perspektifin ısrarlı bir savunucusu olduğu göz önünde bulundurulduğunda uygulamadaki Bourdieu’nün, kendisinin öngördüğü ve operasyonelleştirdiği epistemik Bourdieu’den (2022, ss. 24-41; burada Homo Academicus’ta ampirik bir birey statüsünden epistemik bir birey statüsüne yükselttiği Levi Strauss’u düşünüyorum) farklı olduğu açığa çıkmaktadır. Thomson’ın bu tespitinin Bourdieücü perspektifi kullanmak isteyen araştırmacılar için ciddi bir ön-uyarı olarak okunması gerektiği iddia edilebilir.

Alanın işleyiş mekanizmalarının ele alındığı üçüncü bölümün ilk kısmında ise Crossley, diğer düşünürlerin açık bir teorileştirme faaliyetinden ayrı olarak Bourdieu’nün sınıf analizinin büyük çoğunlukla çalışmalarında örtük kaldığını iddia ediyor. (s. 87) Sınıfı sermaye ve nesnel toplumsal uzam ile olan ilişkisiyle birlikte çalışan Crossley gerçekten de örtük kalmış sınıf analizini somutlaştırıyor. Bourdieu’nün sınıfı daha doğrusu toplumsal uzamı kuramlaştırmasında istatistiki teknikler aracılığıyla nasıl bir işleyiş tarzı olduğunu incelikli bir biçimde bulguluyor. Sınıfın nesnel bu göstergeleriyle birlikte daha öznel yönü ise konumlar, yatkınlıklar ve sınıf bilinçdışıyla birlikte inceleniyor. Sınıfların her ne kadar tespiti teorik düzeyde bu şekilde olsa da uygulamada sınıfın harekete geçirilmesi gerektiğini ve grup oluşumlarının bu işlevi gördüğünü vurguluyor. Böylelikle oldukça net bir biçimde sınıfı nesnel, öznel ve ampirik görünümüyle bütüncül bir biçimde Bourdieu’nün külliyyatı içerisinde okuyor. Moore ise sermaye kavramının incelendiği bir sonraki kısımda ise özellikle “sembolik” yönüyle olan ilişkisiyle inceliyor. Ancak sermayenin farklı türlerinin de altında yatan

Article Type
Book Review
Application Date
11.09.2023
Acceptance Date
19.09.2023

örüntülerini ve ayırt edici yönlerini de sonrasında ele alıyor. Sermayenin dominant hale gelmesi ise toplumsal yapıyla olan ilişkisi çerçevesinde araştırılıyor. (s.103) Toplumsal tabakalaşma geleneği içerisinde Bourdieu'nün özgüllüğünü açığa çıkaran bu bölüm sermaye kavramının anlaşılmasında okuyucuya geniş bir ampirik ve teorik panorama sunuyor. Alanın işleyişinin bir başka önemli mekanizması olan izleyen kısımda ise "doxa" kavramı Deer tarafından mercek altına alınıyor. Diğer bölümlerden farklı olarak Deer doxa kavramını, Bourdieu tarafından daha az sıklıkla kullanılan nomos, logos gibi kavramlarla birlikte düşünüyor. Aynı zamanda diğer ana kavramlar olan alan ve habitus ile doxanın ilişkisi tartışılıyor. Deer'in bu tartışmaları Bourdieu'nün kuramsal çerçevesinde kavramlar arasındaki geçişkenliklerin ve tamamlayıcılıkların anlaşılması bakımından muazzam katkılar sunuyor. Habitus ve alan arasındaki uyumsuzlukları, kesintileri ve/veya gecikmeleri ise Hardy "hysteresis" başlığı altında inceliyor. Amacının Bourdieu ve değişim temasını incelemek olduğunu vurgulayan yazar hysteresis başlığı altında bu meseleyi inceliyor. (s.131) Kavramın muhtemel tanımlarının ardından, kitabın başlarda belirttiğimiz amacına uygun bir biçimde bu kavramın Bourdieu tarafından ampirik kullanımlarını örnek karakterler üzerinden teorik çıkarımlarla birlikte tartışıyor. Yine kitaptaki diğer bölümlerden farklı olarak Bourdieu'nün kullanımlarının diğer ülkeler ve bağlamlar açısından uygun olup olmadığını ele alıyor.

Kitabın dördüncü bölümünde ise alanın koşulları ve durumları ele alınıyor ve bütüncüllüğü sağlama açısından öznel dinamiklerin Bourdieu tarafından nasıl kuramsallaştırıldığı analiz ediliyor. Bu bölümün ilk kısmında çıkar (interest) kavramı "çıkarsız eylem mümkün müdür?" sorusundan hareketle inceleniyor. Her ne kadar Grenfell başlığı "illusio" olarak isimlendirmese de illusio (oyuna yatırım duygusu) bölümün önemli bir bileşeni oluşturuyor. Daha çok teorik nedenlerle çıkar kavramı farklı geleneklerle (rasyonel tercih-eylem teorileri) ilişkisi içerisinde tartışılıyor. Sonraki kısımda ise Fuller, Bourdieu'nün zihin dünyası için asli bir bileşen olan fakat belki de en az dikkat çeken kavramlardan biri olan conatusu inceliyor. Varlığını sürdürme çabası-eğilimi olarak düşünülebilecek conatus farklı düşünürlerin kullanımlarıyla ele alındıktan sonra Bourdieu tarafından özellikle Spinozist yönüyle kullanıldığı vurgulanıyor. Fuller'in conatus kavramı ile ilgili tespitlerinde sorunlu olarak görülebilecek tek yan kavramı daha çok psikolojik yönleriyle düşünmesidir. Be kesinlikle doğru bir önerme olarak görülebilecekse de Bourdieu (2016, s. 255) conatusu daha makro düzeyde alanın tarihi ile birlikte de düşünmektedir: "toplumsal oyunun bir tarihi vardır: bu sebeple de söz konusu oyun oyuncuların bilinç ve istencinden bağımsız içsel bir dinamiğin, nesnel olasılıkların yapısının daha doğrusu sermaye dağılımlarının yapısını ve buna bağlı olarak kar olasılıklarını yeniden üretmeye meyleden mekanizmaların varlığına bağlı bir nevi conatus'un mahallidir." İzleyen kısımda ise sembolik şiddet zorluklara-acılara maruz kalma (suffering) ile birlikte Schubert tarafından işleniyor. Tahakküm ilişkilerinin anlaşılmasında öznel yönün önemine vurgu yapan bu kısım sadece bununla yetinmeyip toplumsal düzenin varlığını sürdürmesindeki yanlış tanımaya (misrecognition) dayalı nesnel mekanizmaları da göz önünde bulunduruyor. Bourdieu'nün özellikle Devlet Soyluluğu'nda (1996, The State Nobility) dikkati çektiği sembolik şiddetin kendiliğinden oluşmadığı ve sembolik emek (symbolic labour) süreçleriyle muazzam enerji harcanması gerektiği şeklindeki tespitine yer vermeyen Schubert'in analizinin sembolik tahakküm mekanizmalarını kendiliğindencilğe sıkıştırması tehlikesi söz konusudur. Bu bakımdan Bourdieu'nün yaptığına benzer şekilde

emek süreçlerini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu bölümün son kısmında refleksivite kavramıyla ise Bourdieu'nün "katılımcı nesnelleştirme" (participant objectivation) ile ele alınarak alan çalışmalarında saha ve aktörlerle angajmanda ve araştırmacının kendi konumunu da sorgulamasında izlenmesi gereken yollara dair Bourdieucü bir anlatıya yer veriliyor. Sonuç kısmında ise kitap boyunca açığa çıkarılan bulgular, tezler, eleştiriler Grenfell tarafından bütüncül bir çerçevede yeniden sunuluyor.

Bu kitap Bourdieu'nün pratik teorisinin biyografik dinamikler, dönemin yapısal-akademik ortamı, süregelen gelenekler ile olan ilişkisi içerisinde nasıl oluştuğunu anlamak isteyenler için başucu niteliğindedir. Kitap boyunca yukarıdaki sınırlı birkaç eleştiri haricinde kavramsal alet kutusunun bileşenleri Bourdieu'nün ampirik kullanımlarıyla, diğer düşünürlerin kullanımlarından hangi yönleriyle farklılaştığıyla, geçirdikleri değişim-dönüşümlerle incelikli bir biçimde alınmıştır. Yazarlardan bazılarının sadece sosyoloji ile sınırlanmaksızın Bourdieu'nün pratik teorisinin diğer alanlar için de oldukça güçlü potansiyeller barındırdığı yönündeki vurgu kitabın önemli katkılarından birisidir. Bugün Bourdieu'nün farklı disiplinlerdeki yaygın kullanımı ve uluslararası akademik alanda edindiği konum yazarların bu tezinin haklılığını ortaya çıkarmaktadır. Bourdieu'nün pratik teorisi bu bağlamda siyaset bilimi için de ithal edilebilecek güçlü analitik araçlar sunmaktadır. Bu kitabın da derinlemesine tartıştığı bazı kavramlar bu potansiyeli açığa çıkarabilme potansiyeline sahiptir. Nitekim örnek vermek gerekirse oldukça güncel bir mesele olan ve bu satırların yazıldığı sırada aylardır süregelen son genel seçimler sonrası CHP'de genel başkanın istifası tartışmaları pekala bu kitapta öne sürülen ve neredeyse teorik düzeyde bu kadar derinlemesine hiç incelenmeyen hysteresis kavramıyla çalışılabilir. Meselesinin hiçbir şekilde yalnızca Bourdieu ile çalışılabileceğini iddia edecek durumda değilim. Pekala aynı konu farklı düşünürlerle de farklı yönleriyle çalışılabilir ancak amacım Bourdieu'nün de işe koşulabileceğini, bu kitabın yaptığına benzer şekilde, göstermek. Yukarıda bahsedilen alan analizinde vurgulandığı gibi alan ve toplumsal uzam arasındaki ilişkiler özellikle çoklu müteakabiliyet analizi tekniğinin de yardımıyla makro ve mikro düzeyi bir arada kullanan karma yöntemlerle incelenebilir. Günümüzde Bourdieucü çalışmaların herhangi bir olguyu makro ve mikro düzey ile bir araya getirmekten ziyade ayrı araştırma gündemleri, yöntemleri olarak inceledikleri yaygın görülmektedir. Kitabın Bourdieu'nün yöntemini-teorisini bizatihi kendisinin yaptığı gibi kullanma ihtiyacına yönelik vurgu bu kitabı güçlü kılan bir başka yönüdür. Sonuç olarak bu kitap Bourdieu'yü disiplin fark etmeksizin kullanmak isteyen tüm araştırmacılar için tavsiye edilmektedir.

Kaynakça

- Bourdieu, P. (2016). *Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları*, (Çev. P. Burcu Yalim). İstanbul: Metis Kitap
- Bourdieu, P. (1996). *The State Nobility: Elite Schools in the Field of Power*, (Çev. Lauretta C. Clough). California: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2022), *Homo Academicus*, (çev. Nazlı Ökten vd.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.